

การศึกษาต้นฉบับใบลานเรื่อง “มหากัปปีนวันฉนวน” วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

A Study of the Palm-Leaf Manuscript “Mahākappinavaṇṇanā” from Wat Mahathat Yuwaratrangsarit

พระมหาภาสกร ชาลารัตน์ (Phramahapassakorn Charlatarawat)

สาขาวิชาจารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
Master of Arts Program in Thai and Oriental Epigraphy, Faculty of Archaeology,
Silpakorn University
Email: passakorn.char@gmail.com

ผศ. ดร.กังวล คัชชีมา (Kangvol Khatshima, Asst. Prof., Ph.D.)

ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
Department of Oriental Languages, Faculty of Archaeology,
Silpakorn University
Email: Kangvol@gmail.com

ตอบรับบทความ (Received) : 23 มกราคม 2569

รับบทความตีพิมพ์ (Accepted) : 6 กรกฎาคม 2569

เผยแพร่ออนไลน์ (Available Online) : 29 กรกฎาคม 2569

บทคัดย่อ

มหากัปปินวัณณา เป็นวรรณกรรมบาลีประเภทปกรณ์พิเศษฝ่ายพระสูตร หรือที่รู้จักกันว่า “พระสูตรนอกนิบาต” มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพรรณนาพระคุณของพระพุทธองค์ด้านความเป็นผู้ทรงพระปรีชาในการฝึกบรูษ โดยยกเรื่องของพระเจ้ามหากัปปิยะ กษัตริย์เมืองสิริมดีที่พระพุทธองค์ต้องทรงจำแลงพระวรกายเป็นพระเจ้าจักรพรรดิเพื่อทรมานให้หมดทิฐิฐานะเป็นอุทธารณ์ ได้รับการกล่าวถึงว่ามีเนื้อหาคล้ายมหาชมพูบดีสูตร ปัจจุบันพบต้นฉบับใบลานในประเทศไทย 18 ฉบับ ในบทความนี้ ผู้เขียนเลือกใช้ฉบับรักทิบ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ราชวรมหาวิหาร¹ เป็นฉบับหลักในการศึกษา เพื่อการเปรียบเทียบเนื้อหาและกำหนดอายุของตัววรรณกรรม

ผลการศึกษาพบว่า ต้นฉบับใบลานฉบับนี้ มีรูปอักษร ทั้งพยัญชนะ และสระ ของตัวอักษร ขอมบรรจงและตัวเกยซึ่งสามารถกำหนดอายุได้ราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 22 ไปจนถึงพุทธศตวรรษที่ 23 ซึ่งเป็นต้นฉบับใบลานของมหากัปปินวัณณาที่มีอายุเก่าที่สุดในขณะนี้ โดยรูปพยัญชนะ รูปสระที่มีการสะกดแตกต่างไปจากภาษาบาลีแบบแผนในปัจจุบัน นอกจากนี้ภายในเนื้อหายังมีการใช้สมาสที่ยาวถึง 12 คำ การประกอบคำกริยาขึ้นใหม่โดยเลียนแบบเสียงหรือคำศัพท์จากภาษาไทย รูปประโยคที่แตกต่างภาษาบาลีแบบแผน การใช้ฉันทลักษณ์ที่หลากหลาย และศัพท์สำนวนที่คล้ายคลึงกับจามเทวีวงศ์ เมื่อเปรียบเทียบเนื้อหาของวรรณกรรมบาลีเรื่องนี้ กับมหากัปปิยวัตถุ ในธัมมปทัฏฐกถา กับผินาวทาน ในอวทาน-ศตกะ เรื่องมหากัปปิยะ ในทมมกนิทาน และมหาชมพูบดีสูตร พบว่าวรรณกรรมบาลีเรื่องนี้ได้รับอิทธิพลจากอวทาน-ศตกะ อาจแต่งขึ้นในอาณาจักรล้านนาราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 ซึ่งเป็นยุคทองของวรรณกรรมบาลี ก่อนส่งอิทธิพลให้มหาชมพูบดีสูตรในภายหลัง

คำสำคัญ: มหากัปปินวัณณา ต้นฉบับใบลาน คัมภีร์ใบลาน มหาชมพูบดีสูตร การกำหนดอายุ

¹ จากนี้จะเรียกโดยย่อว่า วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

Abstract

Mahākappinavaṇṇanā is a Pali literary work classified as a pakaraṇa-visesa within the Sutta tradition, and may be described as an apocryphal sutta. The text praises the Buddha’s virtues, especially his wisdom and skill in training persons, using as a ruler of Sirimatī. In this narrative, the Buddha is said to assume the form of a universal sovereign in order to subdue the king’s pride and wrong perspective. The work has been recognized in modern studies for its thematic similarity to the Mahājambūpatisutta. At present, eighteen palm-leaf manuscripts of this text have been identified in Thailand. This article employs as its principal source the “rak-thuep” series from Wat Mahathat Yuwaratransarit, Bangkok, in order to compare its contents with other related texts and to establish the approximate chronological date of the work.

The study of the “rak-thuep” series from Wat Mahathat Yuwaratransarit showed that its Khom script, both in the calligraphic Khom Banchong and Kasian styles, exhibits consonantal and vocalic letter-forms datable to the early 17th century through the mid-18th century. This makes it the oldest known palm-leaf manuscript of Mahākappinavaṇṇanā currently available. The manuscript also preserves consonant and vowel forms reflecting orthographic spellings that diverge from modern standard Pali practice. Within the text itself, there appear up to twelve words in compound formation or samāsa, newly coined verbal constructions modeled on Thai, non-standard Pali syntactic patterns, a wide range of metrical forms, and diction resembling that found in the Cāmadevivamaṣa. A comparison of this Pali work with the Mahākappinavatthu in the Dhammapadaṭṭhakathā, the Kapphiṇāvadāna in the Avadānaśataka, the account of Mahākappina in, and the Mahājambūpatisutta indicates that this text was influenced by the Avadānaśataka. Therefore, it was likely composed in the Lanna kingdom around the 16th–17th centuries, a period regarded as a golden age of Pali literature in Lanna, and later exerted influence on the Mahājambūpatisutta.

Keywords: Mahākappinavaṇṇanā, Palm-leaf Manuscript, Palm-leaf Scripture, Mahājambūpatisutta, Dating

1. บทนำ

มหากัปปีนวันฉนวนา เป็นวรรณกรรมบาลีประเภทปกรณ์พิเศษส่วนพระสูตร² เนื้อเรื่องไม่มีปรากฏในพระไตรปิฎก และอรรถกถา เช่นเดียวกันกับวรรณกรรมบาลีเรื่อง มหาชมพูบดีสูตร มาเลย์เยธรวัตถุ ปัญญาสาตก เป็นต้น วรรณกรรมบาลีเรื่องมหากัปปีนวันฉนวนานี้ไม่ปรากฏข้อมูลว่าประพันธ์ขึ้นในสมัยใด และใครเป็นผู้ประพันธ์ เนื้อหาภายในวรรณกรรม ว่าด้วยการสรรเสริญพระพุทธรูปของพระพุทธองค์ในด้านการใช้อุบายฝึกบรูษให้เหมาะแก่อัธยาศัยของผู้คน ๆ โดยยกเรื่องของพระเจ้ามหากัปปีนเป็นอุทาหรณ์

เนื้อหาโดยย่อของวรรณกรรมบาลีเรื่องนี้มีดังนี้ พระเจ้ามหากัปปีน เป็นพระราชาในเมืองสิริมดี แคว้นคันธารรัฐ วันหนึ่งเสด็จไปยังพระราชอุทยานพบขบวนพ่อค้าชาวสาวัตถิ พวกพ่อค้าจึงถวายราชบรรณาการ พระเจ้ามหากัปปีนทรงสอบถามเรื่องราวต่าง ๆ ทรงไม่รู้จักเมืองสาวัตถิ และพระเจ้าปเสนทิโกศล จึงพิโรธด้วยเหตุที่พระเจ้าปเสนทิโกศลยังไม่เคยมาเข้าเฝ้าถวายบรรณาการ จึงทรงส่งราชทูตไปตามพระเจ้าปเสนทิโกศลให้เข้าเฝ้า พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงหวาดกลัวจึงเสด็จไปเฝ้าพระพุทธองค์ ณ วัดพระเชตวัน พระพุทธองค์ทรงส่งพระมหากัสสปะและสุมนสามเณรไปเป็นราชทูต พระเจ้ามหากัปปีนกับราชทูต พระมหากัสสปะจึงให้สามเณรแสดงฤทธิ์โดยการยกมือไหว้เสาศีลากลางเมือง เสาศีลาก็แหลกละเอียดเป็นจุณ พระเจ้ามหากัปปีนทรงยอมแพ้ จึงยกทัพเสด็จไปยังเมืองของพระเจ้าราชาธิราชตามคำราชทูต ขณะเดียวกันพระพุทธองค์ทรงเนรมิตพระเชตวันเป็นนครใหญ่มีกำแพง 7 ชั้น ให้พระสาวกเนรมิตเพศเป็นทหารยืนเฝ้าตามประตูและกำแพงต่างๆ พระพุทธองค์ทรงเนรมิตพระองค์เองเป็นพระเจ้าราชาธิราช เมื่อพระเจ้ามหากัปปีนเสด็จมาถึง ทรงตกตะลึงในความใหญ่โตของพระนคร เมื่อได้เข้าเฝ้าพระเจ้าราชาธิราชก็ทำประลองฤทธิ์ พระพุทธองค์จึงรับสั่งให้พระเจ้ามหากัปปีนยกธรรมธานุแต่ก็ยกไม่ขึ้น พระพุทธองค์จึงใช้อังคุลีเดียวยกธรรมธานุ แล้วทรงแผลงศร 3 ดอก ไปยังนาคพิภพ เทวโลก และพรหมโลก พญานาค พญาครุฑ และท้าวมหาพรหมก็เทินลูกศรบนศีรษะลงมาถวายบรรณาการแด่พระเจ้าราชาธิราช พระเจ้ามหากัปปีนทอดพระเนตรเห็นดังนั้นจึงหมดทิฏฐิมานะ ทรงได้ฟังธรรม และได้บรรลุพระอรหัตและบรรพชาด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา

² สวาท เหล่าอุด, ชื่อเรื่องและชื่อแบบฉบับหนังสือตัวเขียนทางพระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2549), 31.

วรรณกรรมบาลีเรื่องนี้ไม่เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากนัก แต่มีชื่อปรากฏในเอกสารหลายฉบับ คือ เอกสารตัวเขียนคัมภีร์ใบลานเรื่อง จำคัมภีร์พระเตปิฏกธัมม ของวัดจันทาราม จ.นครศรีธรรมราช สร้างปี พ.ศ. 2379 ในหมวดนิทานพระ ว่า มหากปิลลราช ซึ่งในวัดจันทารามปรากฏวรรณกรรม บาลีเรื่องนี้อยู่ 1 ผูก นอกจากนี้ยังปรากฏในบาญชีเรื่องหนังสือในหอพระสมุดวชิรญาณ พ.ศ. 2459 ในหมวดตำนานในชื่อ มหากัปปินเถรวัตถุ³ และในหมวดพระสูตรในชื่อ มหากัปปินธชาดก⁴ และ ปรากฏในบาญชีคัมภีร์ภาษาบาลี แล สันสกฤต อันมีฉบับในหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร พ.ศ. 2464 ในหมวดพระสูตรในชื่อ มหากัปปินธสูตร และมีเนื้อหาคัลยาณมหายาขมพุดิสูตร⁵ เมื่อศึกษาในเบื้องต้นพบว่า มหากัปปินวัณณาถูกแบ่งออกเป็น 2 ชื่อ คือ มหากัปปินวัณณา มี เนื้อหาราว 60 หน้าลาน ภายในเนื้อเรื่องประกอบด้วยคาถา 48 คาถา และ มหากัปปินราชชาดก มี เนื้อหาราว 30 หน้าลาน มีเนื้อหาที่สั้น ตัดทอนเนื้อหาที่พรรณนายัตถ์และคาถาออก เหลือเพียง ปณามคาถา พระคาถาซึ่งเป็นบทเทศนาของพระพุทธองค์ และนิคมคาถา

2. ต้นฉบับใบลานที่พบ

จากการสำรวจเอกสารตัวเขียนของวรรณกรรมบาลีเรื่องนี้ พบว่า ในหอพระมณเฑียรธรรม วัดพระศรีรัตนศาสดาราม มี 2 ฉบับ ดังปรากฏในบัตรรายการ ณ กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ ได้แก่ ใบลานฉบับครุเดิม เลขที่ 759/1 ตู้ที่ 8 ใบปกระบุ “มหากัปปิน” และตัวเกยเขียนว่า “นายรอด จำลองถวายวัดราชบุรณะ” และ ใบลานฉบับทองใหญ่ ร.1 เลขที่ 806/1

ผู้วิจัยพบมหากัปปินวัณณาที่เก็บรักษา ณ กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ ทั้ง 2 ชื่อ คือ มหากัปปินวัณณา 11 ฉบับ และมหากัปปินราชชาดก 4 ฉบับ แบ่งเป็นมหากัปปินวัณณา 11 ฉบับ ประกอบด้วย ใบลานฉบับรดน้ำแดง รัชกาลที่ 2 เลขที่ 2251/ค/1, ใบลานฉบับรดน้ำดำเอก เลขที่ 6867/ข/1, ใบลานฉบับรดน้ำดำโท เลขที่ 6655/ข/1 ทั้ง 2 สร้างในสมัยรัชกาลที่ 3, ใบลานฉบับทองน้อย เลขที่ 10927/ข/1 รัชกาลที่ 4 ทรงสร้างซ่อม และ ฉบับอื่น ๆ อีก 7 ฉบับ

³ กรรมการหอพระสมุดฯ, บาญชีเรื่องหนังสือในหอพระสมุดวชิรญาณ ภาคที่ 1 แผนกบาลี พ.ศ. 2459 (พระนคร: โรงพิมพ์ไทย, 2459), 23.

⁴ เรื่องเดียวกัน, 20.

⁵ กรรมการหอพระสมุดฯ, บาญชีคัมภีร์ภาษาบาลี แล ภาษาสันสกฤต: อันมีฉบับในหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร เมื่อปีออก พ.ศ. 2463 (พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2464), 31.

พบมหากัปปिनราชชาดก 4 ฉบับ คือ ใบลานฉบับทองน้อย เลขที่ 6781/ค/1 ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้สร้างซ่อม หน้าปกระบุชื่อ “พรมหากัปปินธชาดก” และฉบับอื่น ๆ อีก 3 ฉบับ

นอกจากนี้ยังพบต้นฉบับใบลานที่เก็บรักษา ณ หอไตร วัดบวรนิเวศวิหาร 2 ฉบับ คือ ใบลานฉบับทองทิบ เลขที่ 2159/1 จำนวน 1 ผูก และ ใบลานฉบับล่องชาด เลขที่ 1705/1 จำนวน 1 ผูก พบต้นฉบับใบลานที่เก็บรักษา ณ มณฑปพระไตรปิฎก วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม 1 ฉบับ คือ ต้นฉบับใบลาน ฉบับเทพชุมนุม เลขที่ MWP-L4.141.01 จำนวน 1 ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หน้าละ 5 บรรทัด พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้สร้างขึ้น หน้าปกระบุชื่อ “พรมหากปิณณเถโร”

พบต้นฉบับใบลานที่เก็บรักษา ณ พระวิหารหลวง วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ 2 ฉบับ คือ ใบลานฉบับรักทิบ เลขที่ 9760 จำนวน 1 ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หน้าละ 5 บรรทัด ไม่ปรากฏชื่อและปีที่สร้าง หน้าปกระบุชื่อ “มหากัปปิน” และรวมอยู่ในต้นฉบับใบลานเรื่อง นิทานกัลยาณาสินี จำนวน 15 ผูก มหากัปปินวิณณา อยู่ในผูกที่ 1 หน้าปกมีตัวเกษียณระบุว่าเป็น “พรมหากัปปิน” ซึ่งเป็นฉบับเดียวที่พบว่าถูกรวมอยู่กับเรื่องอื่น ๆ

นอกจากนี้ยังพบต้นฉบับใบลานเรื่องมหากัปปินราชชาดกที่เก็บรักษา ณ วัดจันทาราม จ.นครศรีธรรมราช 1 ฉบับ คือ ใบลานฉบับทองทิบ จำนวน 1 ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี เส้นจาร หน้าละ 5 บรรทัด ไม่ปรากฏชื่อและปีที่สร้าง หน้าปกระบุชื่อ “มหากัปปินราชชาดก”

โดยการศึกษาในครั้งนี้ ผู้เขียนเลือกไข่มมหากัปปินวิณณา ฉบับรักทิบ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นฉบับหลักในการศึกษาโดยมุ่งศึกษาถึงเนื้อหา รูปอักษร อักษรวิธี และสารัตถะในวรรณกรรมเพื่อประโยชน์ต่อการกำหนดอายุต้นฉบับใบลานใบลานฉบับรักทิบ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ฉบับนี้ และของตัววรรณกรรม เพื่อให้วรรณกรรมบาลีเรื่องนี้ได้เป็นที่รู้จักในวงกว้างต่อไป

ภาพที่ 1 ปกหน้าของมหากัปปินวัณณาฉบับต่าง ๆ
ได้แก่ ฉบับรดน้ำแดง ร.2 ฉบับรดน้ำดำ และฉบับเทพชุมนุม

3. ข้อตกลงเบื้องต้น

ข้อความจาการวรรณกรรมบาลีเรื่อง มหากัปปินวัณณา ผู้เขียนปริวรรตจากภาษาบาลีอักษรขอมเป็นอักษรไทย เพื่อง่ายต่อการศึกษาโดยใช้เนื้อหาวรรณกรรมจากตัวเขียนใบลาน ฉบับรักทึบ เลขที่ 9760 จำนวน 1 ผูก อักษรขอม ภาษาบาลี วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ในการอ้างอิงข้อความมีการใช้ตัวย่อดังนี้ เช่น มธ. ก/1/2

- 1) มธ. หมายถึง ใบลาน ฉบับรักทึบ เลขที่ 9760 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
- 2) ก หมายถึงหน้าอังกา ก
- 3) 1 หมายถึงหน้าต้น สำหรับหน้าปลายของอังกาใช้เลข 2
- 4) 2 หมายถึง บรรทัด

4. การศึกษาต้นฉบับใบลานฉบับรักทึบ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

ต้นฉบับใบลานเรื่อง มหากัปปินวัณณา ฉบับรักทึบ เลขที่ 9760 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ นี้ มีขนาดกว้าง 5 ซม. ยาว 55 ซม. สภาพสมบูรณ์ ไม่ปรากฏชื่อผู้สร้างและปีที่สร้าง มีความยาวทั้งสิ้น 51 หน้าลาน 25 อังกา ได้แก่ ก กา กิ กิ กุ กุ เก ไก โก เกา กัม กะ ข ขา ขิ ขี ขุ ขู เข ไซ โห เขา ขัม ขะ ค และอีก 1 หน้าลานที่ไม่ปรากฏอังกากำกับ จารตัวอักษร ลานละ 5 บรรทัด หน้าปกระบุว่า “มหากัปปินนิตถา”⁶ และใบรองปกระบุว่า “มหากัปปิน ผูก ๑”

⁶ คงหมายถึง นิตถิตา หรือ นิฏฐิตา แปลว่าจบแล้ว

ภาพที่ 2 ใบรองปกและปกหน้า

ภาพที่ 3 มหากัปปินวันฉนวน หน้าองศา ปี/1-2

4.1 รูปร่างอักษรในต้นฉบับ

เนื่องจากต้นฉบับใบลานฉบับนี้ไม่ได้ระบุชื่อผู้สร้างและปีที่สร้างเอาไว้ ดังนั้นรูปร่างอักษรในต้นฉบับจึงมีความสำคัญในการใช้กำหนดอายุจากการพิจารณารูปแบบตัวอักษรและอักษรวิธีที่ปรากฏ รูปแบบตัวอักษรขอมที่ปรากฏในต้นฉบับใบลานนี้มีลักษณะที่เริ่มเปลี่ยนจากเส้นที่โค้งมนเป็นเหลี่ยม หัวตัวอักษรมีขนาดเล็ก แต่เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้วยังมีลักษณะที่กลมอยู่มาก อันเป็นเอกลักษณ์ของอักษรขอมอยุธยาราวพุทธศตวรรษที่ 23⁷ ดังปรากฏตัวอักษร สระ และ สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในตารางดังต่อไปนี้

⁷ ก่องแก้ว วีระประจักษ์, สารนิเทศจากคัมภีร์ใบลานสมัยอยุธยา (กรุงเทพมหานคร: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2545), 130.

ตารางที่ 1 รูปอักษรในต้นฉบับใบลานฉบับรักทิบ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

วรรค	ตัวอักษร				
วรรค ก	ก	ข	ค	ฌ	ง
ตัวเต็ม					
ตัวเชิง					-
วรรค จ	จ	ฉ	ช	ฌ	ญ
ตัวเต็ม					
ตัวเชิง					
วรรค ฎ	ฎ	ฏ	ท	ฒ	ณ
ตัวเต็ม		-	-		
ตัวเชิง				-	

ตารางที่ 1 (ต่อ) รูปอักษรในต้นฉบับใบลานฉบับรักทิบ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

วรรค ต	ต	ถ	ท	ธ	น
ตัวเต็ม					
ตัวเชิง					
วรรค ป	ป	ผ	พ	ภ	ม
ตัวเต็ม					
ตัวเชิง					
อวรรค	ย	ร	ล	ว	ส
ตัวเต็ม					
ตัวเชิง					
อวรรค	ห	ฬ	◌◌		
ตัวเต็ม			-		
ตัวเชิง		-			

ตามปกติของตัวอักษรขอมสมัยอยุธยา จ ป ธ และ ห มีความใกล้เคียงกัน โดยอักษร จ ยกเส้นหลังขึ้นมาเกือบชิดกับศกทำให้ดูคล้าย ฐ ส่วนรูปอักษรของ ต มีที่ใช้ในรูปของ ต เอง คือ ขมวดหัวเข้าอย่างชัดเจนและใช้ในรูปของ ค ส่วนตัวเชิงของ ค และ ต ใช้ร่วมกัน บางพยัญชนะใช้ ตัวเชิงร่วมกันคือ ฌ และ ฌ, จ และ พ, ฑ และ ท บางพยัญชนะปรากฏรูปแปรของอักษรตัวเชิง มากกว่า 1 แบบ มีทั้งมีหลักเกณฑ์การใช้ที่ชัดเจนและใช้ปะปนกัน ดังนี้

ตัวเชิงของ ช เมื่อซ้อนตัวเองจะปรากฏในรูป เว้นแต่กรณีที่อักษรตัวเต็มของ ช ต่อกับสระอา จะใช้ในรูปของ นอกนั้นใช้ในรูปของ ทั้งสิ้น ส่วนตัวเชิง ญ ปรากฏ 2 รูปแบบ คือ และ ปะปนกันดังปรากฏตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงรูปแปรของอักษรตัวเชิงที่ปรากฏในมหากัปปนิวันฉนา
ฉบับวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

ตัวอักษร	ประเภท		ตัวอย่าง	คำอ่าน	ที่มา
ช	ตัวเต็ม			ราชสุส	มธ. จี/1/1
	ตัวเชิง			ราชขุ	มธ. กา/2/2
	ตัวเชิง			ธชชา	มธ. ขา/1/1
	ตัวเชิง			อญชลี	มธ. จี/2/4
ตัวอักษร	ประเภท		ตัวอย่าง	คำอ่าน	ที่มา
ญ	ตัวเต็ม			ญาณ	มธ. กั/2/1
	ตัวเชิง			รณโญ	มธ. กั/2/3
	ตัวเชิง			รณโญ	มธ. เขา/2/2

จากตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่าเชิง ญ นั้น แม้จะเป็นคำเดียวกันก็ปรากฏรูปของตัวเชิงทั้ง 2 แบบ

4.2 สระและสัญลักษณ์ในต้นฉบับ

ตารางที่ 3 แสดงสระและสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในมหากัปปินวณนา

สระ	อ	อา	อิ	อี	อุ	อุ	เอ	โอ
สระ ลอย	ห	ผ	ส	-	อุ	-	เอ	โอ
สระจม	-	ว	อ	อ	เ	อ	เอ	ว
สระ	ไอ	โอ	อะ	สัญลักษณ์	๑	๒		
ส ร ะ ลอย	ไ	โ	ะ		๑	๒		

สำหรับสระนั้น สระอี และ สระอุ ที่เป็นสระลอยไม่ปรากฏใช้แม้จะปรากฏคำที่ปริวรรตเป็นคำอ่านว่า อี และ อุ ก็ตาม เพราะเหตุที่ในวรรณกรรมบาลีเรื่องนี้หัดเสียง สระอี และ สระอุ เป็น อิ และ อุ นอกจากนี้สระอีที่เป็นสระจมก็ไม่มีปรากฏใช้ในต้นวรรณกรรมเลย เว้นแต่ที่หน้าอังกา เพราะการหัดเสียงสระดังกล่าวแล้ว สระไอ และสระโอ ที่เป็นสระจมปรากฏใช้เฉพาะที่อังกาเท่านั้น การต่อศกของตัวอักษรกับสระต่าง ๆ เช่น อา และ อิ ปรากฏตามปกติที่ใช้ทั่วไปในเอกสารตัวเขียนชนิดคัมภีร์ใบลานอื่น ๆ

อักษรวิธีพิเศษที่ปรากฏในฉบับนี้คือการเขียน -า แบบยกเส้นหลังขึ้นเมื่อจารไปจนสุดบรรทัดหรือชนกับร้อยสายสนอง 6 ที่ แลพบอักษร ญ ที่ยกเส้นหลังขึ้นเมื่อจารจนสุดบรรทัด 1 ที่ ซึ่งทั้ง 2 นี้มีลักษณะคือยกเส้นหลังขึ้นแล้วม้วนเป็นขนดเข้าด้านบนดังตารางต่อไปนี้

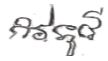
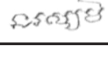
ตารางที่ 4 แสดงสระอาและอักษร ญ
แบบยกเส้นหลังที่พบในต้นฉบับใบลานเรื่อง มหากัปปินวณนา

ข้อความ	คำอ่าน	ที่มา
อรรค	เอโก	มธ. กิ/1/3
ปริจุล	ปริจุโต	มธ. กิ/2/1
อุเท	อุโต	มธ. กุ/1/3
อุมม	อุมมอุจ	มธ. กุ/2/2
อัมม	อัมม	มธ. กุ/2/3
อรร	อโห	มธ. เก/2/3
อุจ	อุโต	มธ. กั/1/1

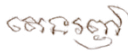
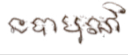
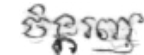
การเขียน -า แบบยกหางขึ้นเมื่อจารไปจนสุดบรรทัดหรือชนกับรื้อยสายสนองเป็นลักษณะร่วมของตัวอักษรขอมอยุธยาที่พบในเอกสารตัวเขียนเรื่อง อื่นๆในสมัยอยุธยา เช่น การกระบุปีจุลศักราช 943 ตรงกับปี พ.ศ. 2124 ของวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วิสุทธิมรรค ของวัดบวรนิเวศวิหารระบปี พ.ศ. 2180, เอกาทศกนิบาต ระบปี พ.ศ.2202 และสารัตถที่ปนี พ.ศ. 2239 เก็บรักษา ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ เป็นต้น นอกจากนี้ในสมัยรัตนโกสินทร์ พบสระอาแบบยกหางบ้าง เช่น ในสี่ชัยขาดก ผูก 6 วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ปี พ.ศ.2330 และมหาพุทธการวงศ์ ซึ่งเป็นวรรณกรรมของสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งแตกต่างจากวรรณกรรมเรื่องราชาธิราชเป็นภาษาบาลีเมื่อสมัยรัชกาลที่ 1 ในเอกสารเลขที่ 5808/ก/16 ก็พบว่าใช้สระอาแบบยกหางเมื่อชนรื้อยสายสนองหรือสุดบรรทัดเช่นกันแต่เป็นลักษณะที่สั้นและเอียงขึ้น⁸ ไม่ม้วนเป็นขन्दกลม หรือสะบัดหางขึ้นอย่างอยุธยา นอกจากจะพบในต้นฉบับใบลานที่เป็นชนิดเส้นจารแล้วยังพบในต้นฉบับใบลานที่เป็นเส้นขุบอีกด้วย ทั้งนี้ ก็เพื่อเขียนสระอา หรือ ตัว ญ ซึ่งอยู่ในพื้นที่ๆ จำกัด

จากการศึกษาต้นฉบับใบลานมหากัปปินวณณา ฉบับรดน้ำแดง สมัยรัชกาลที่ 2 ฉบับเทพชุมนุม และฉบับรดน้ำดำเอกซึ่งสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ไม่พบลักษณะการยกหางของสระอา หรือ ยกเส้นหลังของอักษร ญ ดังกล่าวนี้อีก ผู้เขียนสันนิษฐานว่าลักษณะเช่นนี้เป็นรูปแบบที่นิยมในสมัยอยุธยาแต่เมื่อมาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ หลังจากทีรูปอักษรเริ่มปรับจากสัณฐานกลมแบบอยุธยาสู่สัณฐานเหลี่ยมแบบรัตนโกสินทร์ การเขียนสระอาแบบยกหางเป็นขन्दก็ปรับเหลือเพียงยกหางหลังขึ้นเล็กน้อย ภายหลังจึงเสื่อมความนิยมและเลิกใช้ไปในท้ายที่สุด ราวรัชกาลที่ 2 เป็นต้นมา

ตารางที่ 5 แสดงสระอาแบบยกหางที่พบในต้นฉบับใบลานสมัยอยุธยา-ต้นรัตนโกสินทร์

ชื่อคัมภีร์	ที่เก็บรักษา	ปีที่สร้าง	ตัวอย่างข้อความ	คำอ่าน
การก ผูก 5	วัดมหาธาตุ ฯ	พ.ศ.2124		กัทุโร
ฎีกานยาส	วัดสุทัศน์ ฯ	พ.ศ.2143		นรสุสมา
มหาวคค ผูก 1	วัดปากน้ำ	พ.ศ.2159		สัการปจยา วิญญา
วิสุทธิมรรค ผูก 26	วัดบวรนิเวศ	พ.ศ.2180		สนติ ตียา

⁸ เจียรไน วิทิตกุล, “มหาพุทธการวงศ์: ราชธิดาฉบับภาษาบาลี,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2563), 46.

เอกาทศกนิบาตชาดก ผูก 1	วัดปากน้ำ	พ.ศ.2202		เตน รณญา
สารตถทีปนี ผูก 3	วัดปากน้ำ	พ.ศ.2239		โย
พระมิลินทปริศนา ผูก 1	วัดเบญจมบพิตร	พ.ศ.2291		น ปาปุณา
ลีนตลปกาสนา ผูก 3	หอสมุดแห่งชาติ	พ.ศ.2314		อนตา
สี่ชัยยชาดก ผูก 6	วัดปากน้ำ	พ.ศ.2330		มหา
มหาพุทธการวงศ์ ผูก 16	หอสมุดแห่งชาติ	ราว ร.1		จินตรณญา
พระธาตุกถา	วัดปากน้ำ	ไม่ระบุ		หปริโก ⁹
จกกวัดติสสุตร	วัดปากน้ำ	ไม่ระบุ		มาตุลา

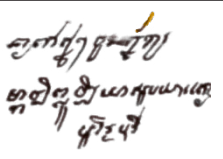
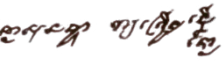
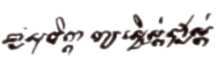
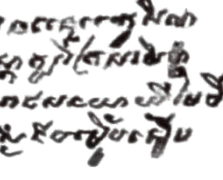
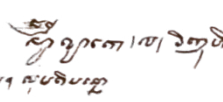
4.3 ตัวเกชียณในต้นฉบับ

ตัวเกชียณ หรือ เป็นอักษรที่ลดรูปจากขอมบรรจงเพื่อให้เขียนเร็ว แทรกอยู่ระหว่างบรรทัดของบนใบลาน หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า อักษรขอมหวัด¹⁰ สำหรับต้นฉบับใบลานของมหากัปปินวันณานี้ นอกจากจะพบตัวเกชียณที่ไ้รองปกว่า “ทานแล้ว” แล้วยังพบตัวเกชียณแทรกอยู่ในเนื้อหา 7 แห่งดังที่ปรากฏตามตารางที่ ซึ่งข้อความที่แทรกเข้าบางแห่งเป็นการแปลภาษาบาลี (มธ. เข/2) บางแห่งนั้นมีเนื้อหาที่เกินไปจากข้อความภาษาบาลีที่ปรากฏในวรรณกรรม เช่นใน มธ.ข/2 ปรากฏข้อความภาษาบาลีว่า “วิสุกมมเทวปุตโต จตุสุ ปเถสุ อาปณเณ นิमितฺวา อจฺจราหิเมว สุชาตาย จ สหุธิ กิณฺจิ ภณฺฑํ วิกิณฺโณโต วิย อญฺฐาสี ฯ” แปลว่า วิษณุกรรมเทพบุตรเนรมิตตลาดที่ทาง 4 สายยื่นทำที่เป็นว่ากำลังขายของกับนางสุชาดาและนางฟ้าทั้งหลาย แต่ตัวเกชียณที่พบในลานหน้านี้ระบุรายละเอียดเกินไปกว่าตัววรรณกรรมดังที่ปรากฏในตารางที่ เมื่อตรวจสอบเนื้อหาเทียบกับมหาชมพูบดีสูตรพบว่าการลงรายละเอียดเกี่ยวกับชายาของพระอินทร์แต่ละท่านชายของต่าง ๆ กันแต่ก็ไม่ตรงกับตัวเกชียณของมหากัปปินวันณานักดังปรากฏในตารางที่ 6

⁹ ควรเป็น อหิริโก แต่ต้นฉบับใบลานฉบับนี้ เขียนผิดตลอดทั้งฉบับ

¹⁰ กรมศิลปากร, แบบเรียนหนังสือภาษาโบราณ (กรุงเทพมหานคร: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2553),

ตารางที่ 6 แสดงตัวเกียณที่ปรากฏในต้นฉบับใบลาน

ตัวเกียณ	คำอ่าน	ที่มา
	นางฟ้าอื่น ๆ ผู้...ชาย หมากจืบพลูจืบยาสูบยาแดง บุโรงบุหรี่	มธ. จิ/2
	นางสุนันทาขายเครื่องเงินทอง	มธ. จิ/2
	นางสุธัมมาขายสารพัดลูกไม้	มธ. จิ/2
	นางสุจิตตาขายเนื้อสด ปลาสด	มธ. จิ/2
	เถิงคณะนางฟ้าทั้งหลาย	มธ. ขุ/1
	ในแท่นแก้วศิลา อาสน์ด้วยไกรสรสีหะ ราชสนอย่างที่ไม่มี สิ่งที่จะเหมือนจะเทียม	มธ. เข/2
	ธรรม สวาขยาโต ฯลฯ วิญญูหิตี สัสม ๑ สุปติปโน	มธ. คา/1

ตารางที่ 7 เปรียบเทียบเนื้อหาตัวเกียณของมหากัปปินวันฉนาและเนื้อหาในมหาชมพุดีสูตร

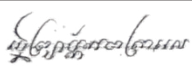
ชื่อขายา พระอินทร์	หน้าที่	
	มหากัปปินวันฉนา	มหาชมพุดีสูตร ¹¹
นางสุนันทา	ขายเครื่องเงิน เครื่องทอง	ขายผลไม้ไม่น้อยใหญ่
นางสุธัมมา	ขายสารพัดลูกไม้	ขายเครื่องเงิน
นางสุจิตตา	ขายเนื้อสด ปลาสด	ขายผ้า
นางสุชาดา	-	ขายเครื่องทอง

การขายเนื้อสดปลาสดของนางสุจิตตาในตัวเกียณของมหากัปปินวันฉนา ปรากฏเป็นหน้าที่นางกนิษฐเทวีในมหาชมพุดีสูตรส่วนนางฟ้าอื่น ๆ จืบหมากพลู บุหรี่ ไม่ปรากฏในมหาชมพุดีสูตรเลย

¹¹ มหาชมพุดีสูตร. หนังสือใบลาน 1 ผูก. อักษรขอม. ภาษาบาลี. เส้นจาร. ฉบับรักทิบ. เลขที่ 577. วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์, ม.ป.ป.

สำหรับรูปอักษรของตัวเกเขียน ✱ ในมหากัปปินวณนาฉบับนี้นั้น ปรากฏเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของตัวเกเขียนสมัยอยุธยา - รัตนโกสินทร์ตอนต้น คือ เชิง น ที่ตัวดัพขึ้น ซึ่งเชิง น ในลักษณะมีใช้ทั้งที่เป็นเส้นจารและเส้นขุบ และมีทั้งที่ขมดลางสุดอยู่ด้านหน้าและด้านหลัง จึงเป็นอีกจุดหนึ่งที่ทำให้สามารถช่วยสันนิษฐานอายุของต้นฉบับใบลานฉบับนี้ได้

ตารางที่ 8 แสดงเชิงอักษร น ของตัวเกเขียนสมัยอยุธยา-ต้นรัตนโกสินทร์

ชื่อคัมภีร์	ที่เก็บรักษา	ปีที่สร้าง	ตัวอย่างข้อความ	คำอ่าน
การก ผูก 5	วัดมหาธาตุ ฯ	พ.ศ.2124		พระเป็นเจ้า
โลกเนยยะ ผูก 1	วัดปากน้ำ	พ.ศ.2271		เป็นพระยาจักรีพัตรแล
พระธัมมบทันปลาย ผูก 4	วัดปากน้ำ	พ.ศ.2350		เป็นประธาน
มูลกัจจายนะ เส้นขุบ	วัดหนองโพ	ไม่ระบุ		เสมอกัน

จากการศึกษารูปอักษรทั้งพยัญชนะ สระ ทั้งของอักษรขอมบรรจงและตัวเกเขียน รวมถึงการเขียนสระอาแบบพิเศษ ผู้เขียนจึงสันนิษฐานว่าต้นฉบับใบลานฉบับนี้น่าจะขึ้นราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 22 และไม่เกินพุทธศตวรรษที่ 23 ซึ่งเป็นต้นฉบับใบลานของมหากัปปินวณนาที่มีความเก่าแก่ที่สุด จึงได้นำมาเป็นฉบับหลักในการศึกษา

4.4 รูปพยัญชนะและรูปสะกดในต้นฉบับใบลาน¹²

มหากัปปินวณนาจะเป็นวรรณกรรมภาษาบาลี แต่ก็ปรากฏรูปพยัญชนะ และรูปสะกดต่าง ๆ ที่แตกต่างภาษาบาลีแบบบรรทัดฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์ฉบับพิมพ์ต่าง ๆ ในปัจจุบัน ซึ่งผ่านการชำระอย่างเป็นระเบียบแบบแผนมาแล้ว ซึ่งเป็นความปรกติของต้นฉบับใบลานทุกฉบับซึ่งจารขึ้นก่อนจะมีพจนานุกรม หรือ คัมภีร์ที่พิมพ์ออกมาเป็นบรรทัดฐานเดียวกัน ผู้เขียนจึงได้เปรียบเทียบข้อความภาษาบาลีจากตัวบทที่พบในต้นฉบับใบลานฉบับนี้กับพจนานุกรม ซึ่งในต้นฉบับใบลานฉบับนี้พบการเปลี่ยนรูปพยัญชนะดังนี้

¹² ผู้เขียนอาศัยการศึกษาของเจียรไน วิทิตกุล และพระมหากวีศักดิ์ วาปีกุลเศรษฐ์ เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาหัวข้อนี้ ดูเพิ่มเติมได้ใน เจียรไน วิทิตกุล, “มหายุทธการวงศ์: ราชพิธีราชฉบับภาษาบาลี” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2563), 388–449. และ พระมหากวีศักดิ์ วาปีกุลเศรษฐ์, “วรรณกรรมบาลีเรื่องสมันตกุฎวณนา: การศึกษาวรรณศิลป์และสังคม” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2563), 110-124.

1) เปลี่ยนฐานพยัญชนะ พบการเปลี่ยนจากพยัญชนะมฤทษะเป็นทันตชะ เช่น

ฐาน เป็น ถาเน

กาฬหฤติ เป็น กาลหฤติ

อฑฺฒตฺเต เป็น อฑฺฐตฺเต

เปลี่ยนจาก ทันตชะเป็นมฤทษะ เช่น

สุมณสามเณโร เป็น สุมณสามเณโร

อุตฺถริตฺวา เป็น อญฺฐริตฺวา

2) แทรกพยัญชนะ เช่น มฺข เป็น มฺกฺข วฺชिर เป็น วชฺชिर

3) ลดพยัญชนะ เช่น โลกรติวฑฺฒนํ เป็น โลกรติวฒนํ กฑฺฒเสี เป็น กฒเสี

4) เปลี่ยนเสียงพยัญชนะ จากสติดลโฆสชะ เป็น สติดลโฆสชะ เช่น กํสตาล เป็น วกํสตาล

5) เปลี่ยน ว เป็น พ เช่น วามปสฺสเส เป็น พามปสฺสเส

6) เปลี่ยน พ เป็น ว เช่น พิชานิ เป็น วิชานิ

นอกจากการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะแล้วยังพบการเปลี่ยนสระ ดังนี้

1) ยืดเสียง เช่น ปุโรโต เป็น ปุโรโต

2) หดเสียง เช่น สมฺภูตํ เป็น สมฺภูตํ สีสเมฆ เป็น สีสเมฆ ซึ่งการหดเสียงสระเช่นนี้พบเจอได้ทั้งฉบับ

3) กลมกลืนเสียง เช่น อิสฺสริย เป็น อิสฺสิริย

4) ผลักเสียงสระ เช่น บุโรหิต เป็น ปโรหิต

เมื่อนำต้นฉบับใบลานฉบับนี้ไปสอบเทียบกับต้นฉบับใบลานฉบับอื่น ๆ เช่น ฉบับรดน้ำแดง ร.2 ฉบับเทพชุมนุม ก็ปรากฏรูปพยัญชนะและรูปสระที่ต่างไปจากบาลีแบบมาตรฐานแบบนี้เช่นกัน ลักษณะเช่นนี้ หากมองด้วยมุมมองในปัจจุบันที่ผู้ศึกษาภาษาบาลีมักจะคุ้นเคยกับภาษาบาลีแบบมาตรฐานอาจมองว่าเป็นความผิดพลาด หรือ ความไม่รู้ของผู้จาร หากแต่สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องปกติของวัฒนธรรมการสืบทอดด้วยภาษาบาลี ผ่านการคัดลอก ซึ่งไม่ได้ปรากฏลักษณะเช่นนี้ในวรรณกรรมบาลีเรื่องนี้นั่นเอง หากแต่ยังปรากฏในวรรณกรรมบาลีเรื่องอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน

4.5 การใช้ภาษาบาลีในต้นฉบับใบลาน

จากการสันนิษฐานในเบื้องต้นว่าวรรณกรรมบาลีเรื่องนี้ถูกแต่งขึ้นในประเทศไทย ฉะนั้น การใช้ภาษาบาลีในวรรณกรรมเรื่องนี้จึงมีความผิดแผกไปจากภาษาบาลีแบบฉบับอยู่บ้าง มีการใช้ ศัพท์สมาสที่มากกว่า 10 ศัพท์ การแต่งกิริยาขึ้นใหม่โดยเลียนเสียงอย่างภาษาไทย การเรียงประโยค ตามอย่างบทสนทนาในภาษาไทย แต่กระนั้นก็ยังปรากฏการใช้ฉันทลักษณ์ที่หลากหลาย แสดงให้เห็นถึงความสามารถของผู้ประพันธ์ดังนี้

1. สมาส

สมาสคือการย่อ नामศัพท์ตั้งแต่ 2 ศัพท์ขึ้นไปรวมไว้ในบทเดียวกัน¹³ เป็นอีกลักษณะเด่นของงานวรรณกรรมบาลีที่แต่งในไทยคือการใช้สมาสที่ยาว¹⁴ ในมหากัปปินวณณพบสมาสที่มีการต่อคำมากที่สุด 12 คำ คือ ปเวทิตมณฑลทิสมนณฑลมาลุตคคตาคเตริตวิจิตตุนทมนทรูปเปหิ (มธ. กิ/1/4) มาจาก ปเวทิต+มณฑล+ทิส+มณฑล+มาลุต+อุคคต+อาคต+เอริต+วิจิตต+นท+มณฑ+รูป

2. กิริยา

พบการแต่งกิริยาที่เลียนอย่างเสียงในภาษาไทย เช่น รุมนิตวา (มธ. กุ/1/1) ในประโยค เอล นคร รุมนิตวา ตํ คณหิสสาม แปลว่า มาเถิด พวกเราจะไปล้อมนครจับมัน ซึ่งกิริยานี้ปรากฏในจามเทวีวงศ์ในบริบทเดียวกัน¹⁵ แปลว่า รุม ล้อม หรือดัก และกิริยาล่า เซยยาเปตวา (มธ. กิ/1/1) ในประโยค ตํ เซยยาเปตวา หากพิจารณาจากรูปกิริยาที่ประกอบด้วย ชิ ธาตุ ณาเป ปัจจัย ในเหตุ กัตตุวาก และตวา ปัจจัย ควรแปลว่า ยังเขาให้ชนะ¹⁶ หากแต่พิจารณาจากบริบทโดยรอบซึ่งถัดจากนั้นเป็นคำถวายพระพร เซยยาเปตวา จึงควรแปลว่าถวายพระพรชัย

3. รูปประโยค

พบการวางรูปประโยคที่เหมือนการสนทนาในภาษาไทย เช่น “โณโนโต โณโนโต อมจจา อิมสฺมี ชมพุทฺธิเป อญฺญุ ราชา มยา สทิสฺโส นาม นตฺถิ อตฺถิติ ฯ” (มธ. กิ/2/2-3) แปลว่า พ่ออำมาตย์

¹³ ฝ่ายวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพระธรรมกาย, สูตรสำเร็จบาลีไวยากรณ์, พิมพ์ครั้งที่ 12 (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียง, 2564), 191.

¹⁴ สุภาพรณ ญ บางช้าง, วิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสายพระสูตรต้นตอปรากฏที่แต่งในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), 526.

¹⁵ พระโพธิ์รังสี, เรื่องจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย ทั้งภาษาบาลีและคำแปล (กรุงเทพมหานคร: ศรีปัญญา, 2554), 235.

¹⁶ ในภาษาบาลีแบบแผน ชิ ธาตุ ในความชนะ เมื่อประกอบกับ ตวา ปัจจัย จะเป็น ชินิตวา หรือเมื่อลง ณาเป ปัจจัย ควรเป็น ชินาเปตวา

มหาจำเริญ ๆ ในชมพูทวีปนี้ พระราชาที่เชื่อกับเรามีหรือไม่มี ข้อที่น่าพิจารณาประการแรก คือ การใช้อาल्पนะตัวเดิมซ้ำ 2 ครั้ง คือ โจนฺโต โจนฺโต ไม่ปรากฏการใช้ลักษณะนี้ในภาษาบาลีแบบแผน หากแต่ผู้เขียนอาจแต่งขึ้นถึงเวลาที่ร้องเรียกผู้อื่นย้ำ ประการการต่อมาคือการวางกิริยาในรูปแบบคำถามว่า นตฺถิ อตฺถิ ก็ไม่ปรากฏในภาษาบาลีแบบแผนเช่นกัน หากเป็นภาษาบาลีแบบแผนอาจใช้ว่า “อตฺถิ นุ โข” (มีอยู่หรือหนอ) โดยไม่ต้องใส่ นตฺถิ (ไม่มี) หรืออาจแต่งว่า อตฺถิ อุทาหุ โน (มีหรือว่าไม่มี) เป็นต้น

4. ฉันทลักษณ์

ในมหากัปินวัณณนาพบการใช้ฉันทลักษณ์ที่หลากหลาย ทั้งฉันทวรรณพฤติและมาตราพฤติ พบวรรณพฤติ 4 ประเภท คือ ปฐยวัต (8 พยางค์) 25 คาถา อุเปนทวิเชียร (11 พยางค์) 3 คาถา อุปชาติฉันทคือฉันทที่นำฉันท 12 พยางค์ คือ อินทวิเชียร และ อุเปนทวิเชียรมารวมกัน¹⁷ แบ่งเป็นประเภท มาลา 1 คาถา หังสี 1 คาถา ซาลา 2 คาถา ภัททา 2 คาถา และ รามา 1 คาถา นอกจากนี้ยังพบอุปชาติฉันทที่นำฉันท 12 พยางค์เข้าร่วมไว้ด้วยอีก 1 คาถา พบโตฏกฉันท 7 คาถา และพบฉันทมาตราพฤติ ได้แก่ โอปัจฉันทสกฉันท 1 บาทคาถา

5. ศัพท์สำนวนที่คล้ายคลึงกับจามเทวีวงศ์

นอกจากกิริยา ว่า รุหมิตฺวา ที่ปรากฏคล้ายกับคำกิริยาในจามเทวีวงศ์แล้ว ในวรรณกรรมเรื่องมหากัปินวัณณนาพบศัพท์และสำนวนที่คล้ายคลึงกับสำนวนภาษาบาลีในจามเทวีวงศ์หลายแห่ง เช่น อยฺยทณฺฑเทน ปทณฺณงฺคุญฺโฐ วีย ภูชคฺคินฺโท กุฑฺโธ (มธ. กุ/1/1) คล้ายกับจามเทวีวงศ์ว่า อติวีย กุฑฺโธ อยฺยทณฺฑเทน ปทณฺณงฺคุญฺโฐ วีย ภูชชคฺคินฺโท¹⁸ (จาม. 234) แปลว่า กริ้วเหมือนพญากุชงค์ ถูกคนใช้กระบองเหล็กตีที่หาง ซึ่งทั้ง 2 เรื่องปรากฏการใช้ซ้ำหลายครั้ง และจากการศึกษาเบื้องต้นยังไม่พบในวรรณกรรมบาลีที่แต่งในไทยเรื่องอื่น นอกจากนี้ยังพบศัพท์ที่คล้ายกันอีกมาก เช่น สุโรโยธา ปิตฺติกริตฺตทโย เป็นต้น

¹⁷ พระคันธสาราภิวังศ์, วฤตตรัตนนาถและวุฒโตทัยมัญชรี การศึกษาเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบฉันทลักษณ์ (นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบวรศึกษาพุทธไสยาสน์, 2545), 194.

¹⁸ พระโพธิธรรมาจารย์, เรื่องจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองศรีอยุธยา ทั้งภาษาบาลีและคำแปล, 234.

5. การศึกษาที่มาของเนื้อหาที่ปรากฏในวรรณกรรมและการกำหนดอายุวรรณกรรม

5.1 ที่มาของวรรณกรรม

ปัจจุบันวรรณกรรมบาลีเรื่องมหากัปปินวณนานี้ยังไม่มีผู้ศึกษาถึงที่มา และสมัยที่ประพันธ์ มีผู้กล่าวถึงมหากัปปินวณนาบ้างในการศึกษาที่มาของมหาชมพูบดีสูตร ว่าอาจเป็นต้นฉบับของมหาชมพูบดีสูตร สำหรับที่มาของมหาชมพูบดีสูตรนั้น ธนภัทร ลิ้มหัตถ์สนัยกุลเสนอว่า มหาชมพูบดีสูตรน่าจะได้รับอิทธิพลจากเรื่องพระเจ้ากัปปิณ ซึ่งพบเก่าที่สุดในคัมภีร์ อวทาน - ศตกะ แต่งราวพุทธศตวรรษที่ 3-9 ในอินเดียก่อนจะแยกสายพัฒนาการเป็น 2 สาย คือ สายแรกไปยังเอเชียกลางคือ โซตาน จีน ทิเบต และมองโกล ในชื่อเรื่องมหากัปปิณะ ในคัมภีร์ทมมุกนิทานซึ่งแต่งขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 อีกสายหนึ่งคือจากอินเดียเข้ามาสู่พม่าในสมัยพุกาม เพราะในสมัยนั้น ทั้งลังกาและพม่ามีการแปลพระสูตรจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาบาลีหลายคัมภีร์ เช่น โลกบัญญัติ หรืออาจจะได้รับอิทธิพลจากมหากัปปินวณนาซึ่งมาจากพม่าก่อนรัชสมัยพระเจ้าอู่หวับรมโกศ¹⁹ รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล และคณะ เสนอว่า มหาชมพูบดีสูตรไม่ควรที่จะแต่งขึ้นในพม่าเพราะในคัมภีร์ จูฬคันถวงศ์ ไม่ปรากฏชื่อมหาชมพูบดีสูตร เมื่อพิจารณาจากการไม่ใช้สนธิต่อคำในคัมภีร์นี้ และการไม่ปรากฏปณามคาถา และนิคมคาถา ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมบาลีที่แต่งขึ้นในอยุธยา คัมภีร์มหาชมพูบดีสูตรจึงอาจแต่งขึ้นในดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ก่อนกลางพุทธศตวรรษที่ 22 นอกจากนี้พระพุทธรูปทรงเครื่องสมัยอยุธยาปรากฏจารึกที่ฐานว่า ราชอิธราช ซึ่งทั้งมหาชมพูบดีสูตรและมหากัปปินวณนา เรียกพระพุทธรูปซึ่งเนรมิตพระองค์พระเจ้าจักรพรรดิว่า ราชอิธราช เหมือนกัน²⁰

¹⁹ ธนภัทร ลิ้มหัตถ์สนัยกุล, “ชมพูบดีสูตรในจิตรกรรมฝาผนังช่วงพุทธศตวรรษที่ 24-25,” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2558), 9-11.

²⁰ รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล และคณะ, สมโภชสองศตวรรษวัดไพยยนต์พลเสพย์ราชวรวิหาร: จิตรกรรมฝาผนัง (นครปฐม: รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2563), 180-184.

จากข้อเสนอของรุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุลว่า มหาชมพูบดีสูตรถูกแต่งขึ้นในดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนกลางพุทธศตวรรษที่ 22 ซึ่งในปัจจุบันต้นฉบับใบลานมหาชมพูบดีที่มีความเก่าแก่มากที่สุดที่พบในปัจจุบัน คือ มหาชมพูบดีสูตรซึ่งเก็บรักษาไว้ ณ หอสมุดสันติวัน วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม รหัสเอกสาร MWP-PL-561.5 ระบุว่าสร้างในพุทธศักราช 2226 ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ฉะนั้น มหาภักปินวิณณาควรจะมีอายุใกล้เคียงหรือเก่ากว่ามหาชมพูบดีสูตร และเมื่อพิจารณาจากการใช้ภาษาบาลีที่ปรากฏในต้นฉบับใบลานของวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่อง มหาภักปินวิณณา มีลีลาการใช้ภาษาบาลีที่สวยงามและถูกต้อง มีการใช้ฉันทลักษณ์ที่หลากหลายมากกว่ามหาชมพูบดีสูตร

5.2 การเปรียบเทียบเนื้อหา

จากเนื้อเรื่องโดยย่อที่ได้กล่าวไว้ในบทนำข้างต้น และการศึกษาจากต้นฉบับใบลานมหาภักปินวิณณามีชื่อตัวละครหลักและเนื้อหาบางส่วนคล้ายเรื่อง มหาภักปินวัตถุ ในอรรถกถาธรรมบท มีโครงเรื่องโดยรวมทั้งหมดคล้ายกับมหาภักปิณาวทาน ในอวทาน-ศตกะ และทมมุกนิทานของมองโกล และคล้ายคลึงกับมหาชมพูบดีสูตร เมื่อนำข้อมูลต่าง ๆ ในวรรณกรรมแต่ละเรื่องมาเปรียบเทียบกันโดยเรียงลำดับตามอายุที่ได้สันนิษฐานไว้ สามารถทำให้เห็นถึงเค้ามูลของวรรณกรรมบาลีเรื่องนี้ได้ชัดเจนมากขึ้น โดยสามารถสรุปได้ดังตารางโดยเรียงตามอายุของคัมภีร์นั้น ๆ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 9 การเปรียบเทียบเนื้อหาจากคัมภีร์ต่าง ๆ

หัวข้อในการเปรียบเทียบ	ชื่อคัมภีร์ที่มาของเนื้อหา				
	ธัมมปทฎฐกถา ²¹	อวทาน-ศตกะ ²²	ทมมุกนิทาน ²³	มหากัปปินวันณนา ²⁴	มหาชมพูตีสสูตร ²⁵
ชื่อเรื่อง	มหากัปปินตเถรวตถุ	กัปผินาวทาน	มหากัปปิยะ	มหากัปปินวันณนา	มหาชมพูตีสสูตร
สถานที่แสดง	พระเชตวันสาวัดดี	พระเชตวันศราวาสตี	พระเชตวันสาวัดดี	พระเชตวันสาวัดดี	พระเวฬุวันราชคฤห์
ตัวละครหลัก	มหากัปปิยะ	กัปผินะ	มหากัปปิยะ	มหากัปปิยะ	ชมพูบดี
อามาศย์	1,000 คน	18,000 คน	36,000 คน	1,000 คน	100,000 คน
เมือง	กุกกุฏวดี	ทักขินาบท	สุวรรณภูมิ	สิริวดี แคว้นคันธาระ	ปัญจาลราชภูมิจุ
บุพพกรรม	สร้างกุฏิและอุปัฏฐากพระปัจเจกพุทธเจ้า	สร้างวิหารและอุปัฏฐากพระวิปัสสิสัมมยักสัมพุทธเจ้า	ออกบวชอยู่ในวัดที่พ่อสร้างแล้วร้างลงแสดงธรรมให้ประชาชนกลับมาบวช	ถวายไฟ น้ำนม สลากภัตร ข้าวยาคุ	ถวายบิณฑบาต มีด เข็ม และผ้ากัมพล 1 ผืนแก่พระกัสสปพุทธเจ้า
พ่อค้า	500 คน ทูลว่าพระรัตนตรัยเกิดขึ้นแล้ว	พ่อค้าจากมัลลประเทศถวายบรรณาการ	พ่อค้าถวายผ้าอย่างดี 4 ม้วน	พ่อค้าจากสาวัดดี 500 คน ถวายบรรณาการ	-
กษัตริย์ที่ถูกขู่	-	กษัตริย์แห่งมหานครทั้ง 6	พระเจ้าปเสนชิต	พระเจ้าปเสนทิโกศล	พระเจ้าพิมพิสาร
เมือง	-	มัลลประเทศ	แคว้นมคธ	แคว้นมคธ	ราชคฤห์
ทูต	-	-	-	พระมหากัสสปะและสุมนสามเณร	พระอินทร์และมาฆสามเณร
การประลองฤทธิ์	ไม่มีการประลองฤทธิ์	ยกธนู	ยกธนู	ยกธนู	ประลองวิศรกับพุทธจักร

²¹ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ธัมมปทฎฐกถา (จตุตถโก ภาโค), พิมพ์ครั้งที่ 37 (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2554), 9-21.

²² สาโรจน์ บัวพันธุ์งาม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์อวทาน-ศตกะ,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎิบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556), 363-370.

²³ Stanley Frye, *Sutra of the Wise and the Foolish*, (New Delhi: Library of Tibetan Works and Archives, 2006), 128-131.

²⁴ มหากัปปินวันณนา. (ม.ป.ป.). กรุงเทพมหานคร: วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์, (คัมภีร์ใบลาน 1 ผูก. อักษรขอม. ภาษาบาลี. เส้นจาร. ฉบับรักทึบ. เลขที่ 9760)

²⁵ มหาชมพูตีสสูตร. หนังสือใบลาน 1 ผูก. อักษรขอม. ภาษาบาลี. เส้นจาร. ฉบับรักทึบ. เลขที่ 577. วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์, ม.ป.ป.

จากตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่า มหากัปปีนวันฉรณนา มีโครงเรื่องใกล้เคียง อวทาน – ศตกะ และทมนุกนิทาน ซึ่งเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาต่างนิกายมากกว่ามหาชมพูบดีสูตร

5.3 เนื้อหาจากคัมภีร์อื่น ๆ

ในมหากัปปีนวันฉรณนาปรากฏคาถาที่คล้ายกับคาถาครหสันติ หรือ ไชยคุรุ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในดินแดนล้านนาสันนิษฐานว่าล้านนาได้รับมาจากลังการาวสมัยพระเจ้าติโลกราชราชวปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 21²⁶ แทรกอยู่ในเนื้อหาด้วยดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 10 คาถาที่มีข้อความคล้ายกันระหว่างครหสันติและมหากัปปีนวันฉรณนา

ครหสันติ หรือ ไชยคุรุ	มหากัปปีนวันฉรณนา
วรรพะโพธิทุเม ทุมมะราชะวะเร สุนิสินนะมะตุลยะคุณ สุกะโต อะติโฆระตะเร พะทุมมะระพะเล สุกชินาติ ชีโน ปะณะมะมิ ชินัง	วรรโพธิทุเม ทุมมะราชะวะเร สุนิสีติติ สากุยมุณี ภควา อติปาปคฺคเร ชรมารพะเล สุกชินาติ ชีโน ปณมามี ชินิ ฯ (มธ. 1/16/1)

นอกจากนี้ ยังพบคาถาพุทธกิจ 5 ประการ ซึ่งมีความแตกต่างจากคาถาพุทธกิจอันเป็นที่รู้จักของพุทธศาสนิกชนไทยใช้ในปัจจุบัน ปรากฏหลักฐานเก่าที่สุดเท่าที่ผู้วิจัยสามารถค้นได้ในขณะนี้คือในบทสวดมนต์บอกวัตรของสวดมนต์ฉบับหลวงซึ่งระบุว่าบทสวดมนต์เหล่านี้พระสงฆ์ในสยามใช้สวดสืบทอดกันมาช้านาน พระธรรมวโรดม วัดสุทัศน์เทพวราราม ได้นำมาแก้ไขปรับปรุง ลด-เพิ่มตามความเห็นสมควรแล้วพิมพ์ไว้²⁷ เมื่อตรวจสอบถึงที่มาของคาถาพุทธกิจนี้ในพระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์ฎีกาต่างๆ กลับไม่พบคาถานี้ เมื่อตรวจสอบในวรรณกรรมบาลีในประเทศไทยพบคาถาพุทธกิจ 5 ในจามเทวีวงศ์เพียงเรื่องเดียวเท่านั้นซึ่งมีข้อความภาษาบาลีตรงกับมหากัปปีนวันฉรณนา และมีวิธีการเกริ่นนำก่อนเข้าสู่พระคาถาที่คล้ายคลึงกันดังตารางต่อไปนี้

²⁶ พระมหาธวัช ญาณทุโส, มุสันตรชินบัญญัติสังคหะ (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2549), 117.

²⁷ มหามกุฏราชวิทยาลัย, สวดมนต์ฉบับหลวง, พิมพ์ครั้งที่ 20 (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2563),

ตารางที่ 11 คาทาที่มีข้อความคล้ายกันระหว่างจามเทวีวงศ์และมหากัปปินวัณณา

จามเทวีวงศ์	มหากัปปินวัณณา
เตน โข ปน สมเณ อมหากัม ภควา พราณสิยัม อุปนิสสาย อธิปตเน มิคทาเย จตุหิ อิริยาปเถหิ วิหรนโตกตมานิ อิริยาปถานีติ ฯ ติฏฐัม จรัม นิ สินนัม เสยยานญจาปิตี อิเม จตตารโ อิริยาปถา จตุอิริยาปถา นาม ฯ อปีจ สพฺพุทฺธิจฺจาณี สาธมาโน วิหริติ ฯ กตมานิ พุทฺธิจฺจาณีติ ตัม ทสฺเสนโต อาห ฯ ปุพฺพณฺเฬ ปิณฺทปาทญจ สายณฺเฬ ธมฺมเทสนา ปทฺเส ภิกฺขุโอรฺวาทโ อทฺธรรตเต เทวปญฺหํ ปจฺจุเสว คเต กาเล ภพฺพาภพฺเพวโลเกเต เอเต ปญฺจิเร กิจฺเจ สาเรติ มุนิปุณฺคโวติ ฯ	ภควา กิร สาวตถิยัม อุปนิสสาย เขตฺวเน มหาวี หาเร วิหริติ ฯ ฯเปฯ ฯ ภควา ปญฺจพุทฺธิจฺจํ โสธมาโน กถํ ปญฺจพุทฺธิจฺจณฺติ ฯ ปุพฺพณฺเฬ ปิณฺทปาทญจ สายณฺเฬ ธมฺมเทสนา ปทฺเส ภิกฺขุโอรฺวาทโ อทฺธรรตเต เทวปญฺหํ ปจฺจุเสว คเต กาเล ภพฺพาภพฺเพวโลเกเต เอเต ปญฺจิเร กิจฺเจ สาเรติ มุนิปุณฺคโวติ ฯ (มธ.1/2/2/กา.)

นอกจากคาถาพุทธกิจที่มีความคล้ายคลึงกับจามเทวีวงศ์แล้ว การใช้ศัพท์และสำนวนในการแต่งประโยคบาลีหลายแห่งของมหากัปปินวัณณานั้นก็มีความคล้ายคลึงกับจามเทวีวงศ์เช่นกัน การแต่งฉันทภาษาบาลีในวรรณกรรมเรื่องนี้ มีการใช้ฉันทลักษณ์ที่หลากหลายโดยเฉพาะไตรภูกฉันท คล้ายกับจามเทวีวงศ์ และสังเขปนิทาน ซึ่งมีพระโพธิธรรมาจารย์เป็นผู้แต่ง

จากข้อมูลเบื้องต้น ทำให้สามารถสันนิษฐานถึงระยะเวลาที่วรรณกรรมเรื่องนี้ถูกแต่งได้ด้วยสำนวนและกลวิธีการประพันธ์ที่ใกล้เคียงกัน จึงไม่เกินไปกว่าจามเทวีวงศ์และสังเขปนิทานของพระโพธิธรรมาจารย์ และหากยึดตามข้อสันนิษฐานในเบื้องต้นว่า มหาชมพูบดีสูตร ซึ่งมีต้นฉบับใบลานที่เก่าแก่ที่สุดคือ พ.ศ.2226 ตรงกับสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแต่งขึ้นหลังวรรณกรรมเรื่องนี้ อีกทั้งเมื่อเปรียบเทียบลักษณะการใช้ภาษาบาลีระหว่างมหากัปปินวัณณา และ มหาชมพูบดีสูตร

แล้ว มหากัปปินวณณามีลักษณะการใช้ภาษาบาลีดีกว่า เช่น ลักษณะประโยคที่ถูกต้องตามไวยากรณ์การใช้ฉันทลักษณ์ที่หลากหลาย การใช้สมาสที่ยาว ในขณะที่มหาขมพูบติสูตรนั้นมีลักษณะการใช้ภาษาบาลีที่ด้อยกว่า ฉะนั้นจึงสันนิษฐานว่าวรรณกรรมบาลีเรื่องนี้ควรถูกแต่งขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 20 และไม่ใหม่ไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 23 ซึ่งพุทธศตวรรษที่ 20-21 ยังนับว่าเป็นยุคทองของภาษาบาลีอยู่

ส่วนสถานที่ที่วรรณกรรมเรื่องนี้ถูกประพันธ์ขึ้น สันนิษฐานว่าอาจเป็นอาณาจักรล้านนา เพราะวรรณกรรมเรื่องนี้มีสำนวนและศัพท์บาลีที่ใกล้เคียงกับจามเทวีวงศ์และสังขนิทาน ทั้งยังปรากฏคาถาที่นิยมใช้สวดกันในล้านนา คือ ครุหสันติคาถา ฉะนั้น วรรณกรรมเรื่องนี้อาจแต่งขึ้นในอาณาจักรล้านนาราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 ซึ่งเป็นยุคทองของวรรณกรรมบาลีของอาณาจักรล้านนา โดยพระภิกษุที่มีความรู้เกี่ยวกับคัมภีร์ฝ่ายสันสกฤต หากแต่จากการสำรวจในเบื้องต้น วรรณกรรมบาลีเรื่องนี้ไม่ปรากฏต้นฉบับใบลานที่เป็นคัมภีร์ใบลานอักษรธรรมล้านนาเหลืออยู่ในบริเวณภาคเหนือเลย คล้ายกับกรณีของจามเทวีวงศ์ที่ไม่เหลือต้นฉบับในภาษาล้านนาเช่นกัน²⁸ แต่ยังคงปรากฏร่องรอยการรับรู้ถึงวรรณกรรมเรื่องนี้ในคำอธิษฐานท้ายลาน เช่น ในเอกสารตัวเขียนประเภทคัมภีร์ใบลานอักษรธรรมล้านนาของวัดใหม่นครบาล จ.ราชบุรี ว่า “ขอให้อำมีฤทธิ์เหมือนพระยากัปปินราช”²⁹ ขณะเดียวกัน แม้ว่าวรรณกรรมบาลีเรื่องนี้แม้จะพบในเอกสารตัวเขียนที่เป็นอักษรขอมอันเป็นวัฒนธรรมของอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ แต่กลับไม่ถูกกล่าวถึงว่าเป็นต้นตอของตำนานพระพุทธรูปทรงเครื่อง หรือปรากฏในจิตรกรรม ประติมากรรมใด ๆ ดังเช่นมหาขมพูบติสูตรซึ่งแต่งขึ้นภายหลังเลย

6. สรุป

มหากัปปินวณนา เป็นวรรณกรรมบาลีประเภทปกรณ์พิเศษส่วนพระสูตรที่แต่งขึ้นในไทย ซึ่งไม่ได้รับการกล่าวถึงมากนัก แต่เป็นที่รับรู้ว่ามีเนื้อหาคล้ายมหาขมพูบติสูตร จากการสำรวจต้นฉบับใบลานของวรรณกรรมเรื่องนี้ที่พบทั้งสิ้น 18 ผูก ผู้เขียนเลือกใช้นับรักทึบของวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์เป็นฉบับหลักในการศึกษา เพราะเมื่อศึกษาถึงรูปอักษร รูปสระ ของทั้งอักษรขอม

²⁸ อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล, ชินกาลมาลินีและจามเทวีวงศ์ ตำนานบ้านเมืองล้านนา ตำนานพระศาสนาห้าพัน (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, 2559), 144.

²⁹ จากปรารภบทท้ายลาน มโหสถ ผูก 2, 2443, ราชบุรี: วัดใหม่นครบาล (คัมภีร์ใบลาน 1 ผูก, อักษรธรรมล้านนา, ภาษาบาลี-ไทยล้านนา, ฉบับทองทิพย์ 10 ผูก, เลขที่ RBR_003_290-299)

บรรจง และขอมหวัด หรือตัวเกเขียน ทำให้สามารถสันนิษฐานได้ว่าเป็นฉบับที่มีความเก่าแก่ที่สุด โดยกำหนดอายุราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 22 ถึง พุทธศตวรรษที่ 23

รูปพยัญชนะและรูปสระที่ปรากฏในต้นฉบับใบลานมีความแตกต่างภาษาบาลีแบบแผน เช่น มีการเปลี่ยนพยัญชนะ ซ้อนพยัญชนะ ผลักเสียงสระ ยืดเสียงสระ เป็นต้น การใช้ภาษาบาลีที่ปรากฏภายในวรรณกรรม มีความแตกต่างจากภาษาบาลีแบบฉบับ พบการประกอบคำกริยาที่เลียนเสียงในภาษาไทย การใช้สมาสที่ยาวถึง 12 คำ การใช้ฉันทลักษณ์ที่หลากหลาย และศัพท์สำนวนที่คล้ายกับศัพท์และสำนวนในจามเทวีวงศ์ เนื้อหาของวรรณกรรมมีความคล้ายคลึงกับ อวทาน-ศตกะ และภายในเนื้อหาของวรรณกรรมเองก็พบเนื้อหาที่นำมาจากวรรณกรรมบาลีเรื่องอื่น ๆ ที่แต่งขึ้นในไทย เช่น จามเทวีวงศ์ ครุหสันติคาถา และนิพพานสูตร เป็นต้น ทำให้กำหนดอายุของวรรณกรรมเรื่องนี้ได้ว่า ควรจะถูกแต่งขึ้นในอาณาจักรล้านนาราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 ซึ่งเป็นยุคทองของวรรณกรรมบาลี โดยรับอิทธิพลมาจาก อวทาน-ศตกะของมหายาน ก่อนจะส่งอิทธิพลสู่มหาชมพูบดีสูตร ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นต้นตำนานของพระพุทธรูปทรงเครื่องในท้ายที่สุด

อนึ่ง บทความวิจัยชิ้นนี้เป็นเพียงการศึกษาต้นฉบับใบลานมหากัปปีนวันฉนวน ฉบับรักทิบ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์เป็นหลัก หากในอนาคตได้มีการศึกษาต้นฉบับใบลานที่เก็บรักษา ณ หอพระมณเฑียรธรรม วัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยเฉพาะในส่วนของคาถาคำอธิษฐานหลังจากจบเนื้อหาซึ่งปรากฏอยู่ในทุกผูก เว้นแต่ฉบับรักทิบวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ที่ไม่ปรากฏคาถานี้ นอกจากนี้ หากมีการศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาระหว่าง อวทาน-ศตกะ กับ มหากัปปีนวันฉนวน และระหว่างมหากัปปีนวันฉนวน กับ มหาชมพูบดีสูตร อย่างละเอียดอาจทำให้ทราบสายพัฒนาการของวรรณกรรมเรื่องนี้ได้มากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

1. หนังสือ

กรมศิลปากร. *แบบเรียนหนังสือภาษาโบราณ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2553.

กรรมการหอพระสมุดฯ. *บาญชีคัมภีร์ภาษาบาลี แล ภาษาสันสกฤตอันมีฉบับในหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร เมื่อปีออก พ.ศ. 2463*. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2464.

กรรมการหอพระสมุดฯ. *บาญชีเรื่องหนังสือในหอพระสมุดวชิรญาณ ภาคที่ 1 แพนกบาฬี พ.ศ. 2459*. พระนคร: โรงพิมพ์ไทย, 2459.

ก่องแก้ว วีระประจักษ์. *สารนิเทศจากคัมภีร์ไบเบิลสมัยอยุธยา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2545.

ฝ่ายวิชาการ โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพระธรรมกาย. *สูตรสำเร็จบาลีไวยากรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง, 2564.

พระคันธสาราภังค์. *วฤตตรัตนากรและวฤตโตทัยมัญชรี การศึกษาเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบฉันทลักษณ์*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส, 2562.

พระโพธิ์รังสี. *เรื่องจามเทวีวงศ์ พงสาวดารเมืองหริภุญไชย ทั้งภาษาบาลีและคำแปล*. กรุงเทพมหานคร: ศรีปัญญา, 2554.

พระมหาธวัช ญาณทัชโช. *มูลันตรชินบัญชรสังคหะ*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2549.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. *ธัมมปทฎฐกถา (จตุตถโก ภาค)*. พิมพ์ครั้งที่ 37. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, 2554.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. *สวดมนต์ฉบับหลวง*. พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, 2563.

รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล ธนภฤต ลออสุวรรณ และธนโชติ เกียรติณภัทร. สมโภชสองศตวรรษ
วัดไพยยนต์พลเสพย์ราชวรวิหาร: จิตรกรรมฝาผนัง. นครปฐม: รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2563.
สวาท เหล่าอด. ชื่อเรื่องและชื่อแบบฉบับหนังสือตัวเขียนทางพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร:
สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2549.
สุภาพรณ ณ บางช้าง. วิวัฒนาการวรรณคดีบาลีสายพระสุตตันตปิฎกที่แต่งในประเทศไทย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. ชินกาลมาลินีและจามเทวีวงศ์ ตำนานบ้านเมืองล้านนา ตำนานพระศาสนา
ห้าพัน. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, 2559.

2. วิทยานิพนธ์

เจียรไน วิทิตกุล. “มหายุทธการวงศ์: ราชอิราชนบัลภาษาบาลี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขฎี
บัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2563.
ธนภัทร ลิ้มหัตถ์กุล. “ชมพูบดีสูตรในจิตรกรรมฝาผนังช่วงพุทธศตวรรษที่ 24–25.” วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2558.
พระมหากวีศักดิ์ วาปีกุลเศรษฐ์. “วรรณกรรมบาลีเรื่องสมันตกุฎวณณา: การศึกษาวรรณศิลป์และ
สังคม.” วิทยานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2563.
สาโรจน์ บัวพันธุ์งาม. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คัมภีร์อวทาน-ศตกะ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขฎี
บัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2556.

ภาษาต่างประเทศ

1. คัมภีร์ใบลาน

จำคัมภีร์พระเตปิฎกธัมม. 2379. นครศรีธรรมราช: วัดจันทาราม. (คัมภีร์ใบลาน1 ผูก. อักษรขอม.
ภาษาบาลี. เส้นจาร. ฉบับลานดิบ).
มหากัปปินวณณา (มหากัปปินวณณา). (ม.ป.ป.). กรุงเทพมหานคร: วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์,
(คัมภีร์ใบลาน1 ผูก. อักษรขอม. ภาษาบาลี. เส้นจาร. ฉบับรักทึบ. เลขที่ 9760).

มหาชมพูปดีสูตร (มหาชมพูปดีสูตร). (ม.ป.ป.). กรุงเทพมหานคร: วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์,
(คัมภีร์ใบลาน 1 ผูก. อักษรขอม. ภาษาบาลี. เส้นจาร. ฉบับรักทึบ. เลขที่ 577).

มโหสถ ผูก 2. 2443. ราชบุรี: วัดใหม่นครบาล. (คัมภีร์ใบลาน 1 ผูก. อักษรธรรมล้านนา. ภาษา
บาลี-ไทยล้านนา. ฉบับทองทึบ 10 ผูก. เลขที่ RBR_003_290-299).

2. หนังสือ

Stanley Frye. Sutra of the Wise and the Foolish. New Delhi: Library of Tibetan Works
and Archives, 2006.